

Emina Dabo
Zagreb

IZ PUČKOGA PJESNIŠTVA OTOKA PAGA: IVEŠA I NOVALJA

UDK:821.163.42-1:39>(497.5-210.7 Pag)

Rukopis primljen za tisak 29. 9.2014.

Pregledni članak
Survey article

Pučko pjesništvo rubni je književni fenomen koji karakteriziraju ustaljena struktura, teme i motivi, a cilj mu je prenijeti određenu pouku zajednici kojoj je upućeno. Pučko pjesništvo, kao i sveukupna pučka književnost, svoju funkciju ostvaruje unutar zajednice koja ima selektivnu ulogu pri čemu je poetska funkcija tog pjesništva podređena didaktičkoj i zabavnoj. Na temelju pučkih pjesama Ivana Šuljića Iveše rekonstruirat će se dio novaljske svakodnevice uz usporedbu sa Širolinim zapisima te svjedočenjima kazivača.

Ključne riječi: *Novalja, običaji, pučka pjesma, Ivan Šuljić Iveša, identitet zajednice, kultura sjećanja*

UVOD

Prikaz novaljske svakodnevice temeljen je na terenskom istraživanju na području Novalje, odnosno svjedočenjima kazivača starijih od 80 godina, muškaraca i žena iz Novalje i Stare Novalje koji su pripadali društvenom kontekstu Novalje 20. stoljeća, na etnografskoj građi prikupljenoj u knjizi Božidara Širole *Novalja, narodni život i običaji* (1929), koji je dao do sada najiscrpniji prikaz života u Novalji s početka 20. stoljeća, te na pučkim pjesmama Ivana Šuljića Iveše. Prikaz novaljske svakodnevice nije cjelovit, niti je prikazan dijakronijski, već obuhvaća fragmente svakodnevice i običaja koji će se rekonstruirati iz navedenih izvora. Usmeni izvori najviše svjedoče o razdoblju 50-ih i 60-ih godina 20. st., rad Božidara Širole obuhvaća dvadesete godine 20. st., a pučke pjesme I. Š. Iveše opisuju razdoblje od njegova djetinjstva, od 1906. do 1918. godine, pa do sredine 20. st. Naglasak u radu stavljen je na pučko pjesništvo Ivana Šuljića Iveše, a cilj je pokazati u kolikoj se mje-

ri nekadašnji identitet zajednice može iščitati iz pučkih stihova. Stihovi su komparirani s ostalim izvorima te stavljeni u teorijski kontekst kulture sjećanja i pamćenja kao fenomena koji oblikuju identitet zajednice koja se na njima gradi.

I. PUČKO PJESNIŠTVO

Pučko pjesništvo književni je fenomen kojim se je detaljnije u hrvatskoj književnosti bavila Divna Zečević u prvome djelu edicije *Povijest hrvatske književnosti*,¹ a jednu od prvih definicija u novijoj hrvatskoj književnosti za pučku je književnost dala Maja Bošković-Stulli kazavši kako je pučka književnost “najizrazitiji prijelazni oblik među književnošću usmenom i pisanom, ona je i sama dijelom pisana, a dijelom usmena.”²

Stvaralaštvo je to koje karakteriziraju brojna ponavljanja, varijacije, klišeji, ustaljene formule, a njegova je najčešća funkcija bila prenošenje pouke puku, pripočivanje nekog sadržaja, bitnog, neobičnog ili tragičnog događaja. Autori pučke književnosti često su anonimni, a pjesme i priče prenose se lecima, kalendarima, pjesmaricama, pismima, novinama.³ Tekstovi pučke književnosti često se prepisuju i dotjeruju te tako gube na originalnosti, a dio pučke produkcije prenosi se i usmenim putem pa se pučka književnost često razumijeva kao prijelazni književni fenomen između usmene i umjetničke književnosti.⁴

Svoju književnu funkciju pučka književnost ispunjava unutar zajednice koja je prihvaća i konzumira. Pri tome je naglasak na recipijentima, odnosno zajednici. Hans Robert Jauss naglašava važnost upravo recipijenata u poimanju književnosti, tvrdeći kako publika “nije tek pasivni činilac, tek lanac pukih reakcija, već i sama predstavlja energiju koja stvara historiju,”⁵ publika je dakle glavni faktor koji odlučuje kako o estetskoj vrijednosti djela, tako i o njegovome povijesnom životu.

Pučki se autor zato ne javlja kao nositelj i zastupnik vlastite individualnosti, nego kao zastupnik kolektivnih shvaćanja o općeljudskim vrijednostima.⁶ Pučki je pjesnik nadareni pojedinac koji je iznikao iz zajednice te svojim opjevavanjem bitnih događaja za zajednicu zadovoljava i njezinu potrebu za “vječnim istinama” koje “predstavljaju ekvivalent onoj komponenti koja se u djelima umjetničke književnosti očituje u stupnju umjetničkog ostvarenja.”⁷ Osim što teži za “vječnim istinama,” pučka pjesma propagira i “vječno” va-

¹ Divna Zečević, “Pučki književni fenomen”, *Povijest hrvatske književnosti*, I, u Slavko Goldstein, Milan Mirić i drugi (ur.), *Povijest hrvatske književnosti*, I, Zagreb, Mladost, 1978., str. 356-638.

² Maja Bošković-Stulli, “Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti”, *Umjetnost riječi*, br. 3, god. XI, 1967., str. 257.

³ Zečević “Pučki književni fenomen”, str. 435-436.

⁴ Usp. Josipa Tomašić “Pučki elementi u novelama Miroslava Krležu”, u: Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić, Andrea Meyer-Fraatz (ur.), *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, Split – Zagreb, Književni krug split, 2013., str. 373-386.

⁵ Hans Robert Jauss, “Književna istorija kao izazov nauci o književnosti”, u: Zoran Konstantinović (ur.), *Teorija recepcije u nauci o književnosti*, Beograd, Nolit, 1978., str. 37.

⁶ Zečević, “Pučki književni fenomen”, str. 378.

⁷ Divna Zečević, *Književnost na svakom koraku*, Zagreb, Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, RO “Zagreb”, Samobor, 1986., str. 63.

žeća mjerila svih događaja, pa se tako “norme koje vrijede u životu zajednice javljaju u osnovi pučkih tvorevina i njihov su *raison d’être*.”⁸

Divna Zečević ističe kako je glavna funkcija pučke pjesme da “teži svojoj istini.”⁹ Ta je istina uvijek viđena kroz obzor pučkoga pjesnika i odabrana njegovom namjerom, no ona je i izraz kolektivnog duha vremena i prostora u kojemu pučka pjesma nastaje jer se prilagođava zajednici koja onda odlučuje hoće li je prihvatiti ili ne. Zajednica u kojoj pučka pjesma nastaje u konačnici ima recenzorsku i selektivnu ulogu¹⁰ kao što je slučaj u usmenoj književnosti,¹¹ a ukoliko pjesmu zajednica u potpunosti prihvati, ona će njezino izvođenje preuzeti na sebe i prenositi je i usmenim putem.¹² Tradicionalni izvođač tako nije bio samo glasnogovornik tradicije “ali nije bio ni slobodan izmišljati što mu drago... Vlastite inačice proizvodio je unutar tradicionalnog okvira.”¹³

U težnji da što istinitije prenese događaje, pučki pjesnik nastoji točno precizirati vrijeme, prostor, imena sudionika događaja, poziva se i na pisane izvore, a često daje i narativni uvod opjevanim događajima u želji da što jasnije svoju istinu prenese čitateljima i slušateljima. Pučka pjesma želi biti odraz stvarnosti i predstaviti se kao istinita, a to se očituje i unutar predgovora pučkih autora kao i iz njihove potrebe za cjelovitošću pripovijedanja.¹⁴ Istina koju pučki pjesnik nastoji prenijeti u konačnici je ipak samo njegova istina jer, unatoč kroničarskim nastojanjima pučkih pjesnika, oni ne pišu povijesna djela, već pjesme, pučke pjesme koje svojim oblikom i načinom prenošenja imaju, prije svega, i poetsku funkciju. Kao što je to primijetio Karel Čapek,¹⁵ pučke književne tvorevine nisu samo pripćenje o stvarnosti, njihova priča ili pjesma nikada ne predstavlja samo голу fabulu, a čitateljska pažnja nije suočena sa stvarnošću već s jednom “organizacijom zbilje.”¹⁶

Unatoč činjenici da pučke pjesme ne mogu predstavljati potpun izvor za zbilju o kojoj žele svjedočiti, nastojat će pokazati pučke pjesme kod kojih je naglašena funkcija prenošenja i detektiranja događaja i običaja bitnih za zajednicu. Opjevane događaje, a ponajviše običaje, komparirat će sa svjedočenjima kazivača i Širolinim zapisima te nastojati ustano-

⁸ Zečević, “Pučki književni fenomen”, str. 375.

⁹ Zečević, *Književnost na svakom koraku*, str. 140.

¹⁰ Usp: Cecil Sharp: “Svide li se zajednici inovacije ili varijacije koje proizvede pojedinac, one će u njoj biti oponašane i tako postati zajedničkim dobrom tradicije. Ako pak inovacije ne naidu na odobravanje, nestat će zajedno s tvorcem, ili čak i prije njega. Tako slijed različitih skupina slušatelja djeluje kao ‘preventivna cenzura’ i odlučuje hoće li se i u kojem obliku će se određena pjesma ili priča sačuvati”, u: Peter Burke *Junaci, nitkovi i lude*, Zagreb, Školska knjiga, 1991., str. 98.

¹¹ “Za egzistenciju folklornog djela preduvjet je postojanje grupe koja ga prima”, Roman Jakobson, u: Stipe Botica, *Povijest hrvatske usmene književnosti*, Zagreb, Školska knjiga, 2013., str. 9.

¹² U Hrvatskoj je pučka književnost bila bliska usmenoj prije svega zato što se je ona obraćala publici koja je još uvijek dobro poznavala tradiciju usmene književnosti, pa iako je njezina tematika bila bliska tematici europske pučke književnosti (poučna), njezin stil i stih nerijetko su preuzeti izravno iz usmene književnosti. U: Pavao Pavličić “Poučna, trivijalna i masovna književnost”, u: *Trivijalna književnost*, Beograd, 1987., str. 79.

¹³ Burke, *Junaci, nitkovi i lude*, str. 98.

¹⁴ Usp. Tomašić, “Pučki elementi u novelama Miroslava Krleža”, str. 376.

¹⁵ Karel Čapek, *Marsija ili na marginama literature*, Beograd, 1967., str. 164.

¹⁶ “...nije zbilja nego jedna organizacija zbilje baš kao što je jezični izraz organizacija govornih zvukova”, Radoslav Katičić, “Jezik kao struktura”, u: *Jezikoslovni ogledi*, Zagreb, Školska knjiga, 1971., str. 19.

viti u kojoj je mjeri pučka pjesma odraz zbilje u kojoj je nastala te u kojoj mjeri ona sudjeluje u oblikovanju identiteta zajednice.

II. PUČKO PJESNIŠTVO NOVALJE

Područje otoka Paga odlikuje se bogatom lepezom pučkih pjesama i pjesnika. Pučko pjesništvo na području grada Novalje i njezine okolice razvilo se je u svim svojim oblicima, od povijesnih spjevova i crkvenih pjevanja do rugalica, satiričnih pjesama, ljubavnih, domoljubnih i poslovice, a specifičan oblik dobilo je kroz pjevnu izvedbu pučkih stihova. Poseban način pjevanja pučkih pjesama je *na kanat*. Riječ je o dvoglasnom pjevanju najčešće bez pratnje instrumenata, *a capella*, a u svečanijim prigodama takvo pjevanje prati glazba tradicionalnoga otočkoga instrumenta *miha* ili *miščića*. Pjevanje započinje jednoglasno, nastavlja se dvoglasno i završava jednoglasno. Pjesme su najčešće deseteračke, a rijetki su i osmerački stihovi.

Ono što je bitno kod pjesama *na kanat* je njihov sadržaj. Smisao tih pjesama jest da se prenese neka poruka, ispriča neka priča, sačuva neka uspomena, izreče neka prigodnica. Riječ je o opjevanim dijelovima narodnih pjesama.

Danas se pučko pjevanje kao spontana izvedba može čuti najčešće tijekom svadbenih obreda, a ono može biti i dogovoreno. Jedna od čestih pučkih pjesama ispjevana *na kanat* za vrijeme svadbe glasi:

*Lipa moja biserna krunice, / ostan Bogon, taste i punice! / A fala ti na daru bilomu / jer mi dade kćercu odgojenu.*¹⁷

Aktualnu varijaciju te iste pjesme pronalazimo na terenu, u Novalji, kod pučke pjesnikinje Tonice Dabo:¹⁸

Lipa moja biserna krunice / ostaj zbogom taste i punice / moja braćo ostante mi zbogon, / a ja iden sad za srećon svojon.

Pjesma ispjevana od iste pjesnikinje ljubavna je pjesma koja se također može čuti za vrijeme svadbenih običaja prilikom dolaska mladoženje po mladenku:

Lipa moja plemenita kito / ne ljubim te za nikakvo mito / ne ljubim te ča si narešena / neg ča si mi od Boga suđena.

Primjer je to aktualnosti pučkih pjesama na otoku Pagu. Današnje starije generacije pamte ta pjevanja, a mnogi stanovnici Novalje i danas znaju otpjevati nekoliko stihova iz poznatijih pučkih pjesama, što upućuje na komunikativnu moć tih pjesama.

Nadareni pučki pjesnici pjevaju o povijesnim i lokalnim događajima, predajama i legendama, a šire pučanstvo često zna zapjevati neku pučku pjesmu prilikom rada u polju, neke svečanosti, vjerskoga obreda, obiteljskoga okupljanja ili najobičnijega zajedničkog druženja na kartama ili boćama. Prilikom pjevanja često se improvizira zadržavajući osnovnu strukturu, temu i pouku. Pjesme mogu biti prigodne za situaciju u kojoj se pjeva-

¹⁷ Božidar Širola, *Novalja, narodni život i običaji*, Novalja, Matica hrvatska, Ogranak Novalja, 2002., str. 73.

¹⁸ Tonica Dabo, rođ. 1935. u Novalji, snimljena u Novalji 27. siječnja 2014.

či nalaze, ali i ne moraju. Pjevalo se je o ljepoti kamenitoga zavičaja, o dubinama mora i mrežama ribara, o svakodnevnim običajima i ljubavnim zgodama, pjevalo se je u čast ratnih junaka te povijesnih osoba, a posebice se je pjesmama obraćalo Bogu, Djevici Mariji, sv. Antonu, sv. Jurju, sv. Vidu i sv. Katarini mučenici, kako bi veličali njihovu svetost, pri-sjećali se njihova mučeništva i njihovih čudesa te ih moleći za blagostanje u ovozemalj-skom životu kao i spokoj u onozemaljskome.

Jedan od najpoznatijih i najplodnijih narodnih pjesnika je Šime Šugar iz Kolana, sela u blizini Novalje, kojega Nikola Crnković u svojoj zbirci naslovljava “začinjavcem autor-skog pučkog pjesništva na Pagu.”¹⁹ Teško je odrediti je li upravo on započeo tradiciju na-rodnih pjesama na otoku Pagu, no on je svakako jedan od najstarijih čije su pjesme do da-nas pronađene u zapisu.

Ostali, jednako značajni pučki pjesnici su: Anton Šuljić Boškinac, Radoslav Dabo Sla-ve, Berto Krešimir Balabanić, Ivan Šuljić Iveša, Ante Baričević Pipe, Ante Peranić Zulov, Jele Šuljić Voka i brojni drugi. Pučko pjesništvo, kao i sveukupno pučko stvaralaštvo oto-ka Paga, donedavno je postojalo samo u brojnim rukopisnim zbirkama i pjesmaricama te u memoriji brojnih pučkih pjevača i kazivača, a sustavno ga je prvi put prikupio i prikazao, u četiri zbirke paške pučke poetike, Nikola Crnković.²⁰ Osim Crnkovićevih zbirki, sabra-na su i pučka djela kolanjskoga pjesnika Berta Krešimira Balabanića (*Radovan i Ljudmi-la*, 2007., *Vila Hrvatica*, 2009., *Duhovna oporuka*, 2009.) kojemu se je posvetio i Crnko-vić priredivši Balabanićev pučki spjev *Hrvatskoga težaka kob, o 430-oj obljetnici Seljačke bune Matije Gupca* (Split, 2003).

Bogatstvo pučkih pjesama na otoku Pagu te specifičnost izvođenja tih pjesama *na ka-nat* u Novalji i njezinoj okolici primijetili su i zabilježili i etnomuzikolozi: Božidar Širola, Ivan Matetić Ronjgov, Vinko Žganec i Jerko Bezić. Većinu njih najviše je zaokupilo crkve-no pjevanje u Novalji, a posebice glagoljaška misa.

III. SVAKODNEVNI ŽIVOT I OBIČAJI NOVALJE KROZ PUČKE PJESME IVANA ŠULJIĆA IVEŠE I SVJEDOČENJA KAZIVAČA

Ivan Šuljić Iveša jedan je od poznatijih pučkih pjesnika u Novalji. Njegove pučke pje-sme sakupljene su u rukopisnim zbirkama i autografima za koje navodi da su tiskani 1968. na području Novalja – Rijeka. Iveša je rođen 1904. godine u Novalji, a preminuo u Rije-ci 1984. godine, o čemu svjedoči i natpis postavljen na zidu njegove rodne kuće u Novalji. Za svoga života Iveša je stvorio bogatu i raznovrsnu građu pučke književnosti, koja je obu-

¹⁹ Nikola Crnković, *Paška pučka poetika*, Novalja, Denona, 2003., str. 35.

²⁰ Nikola Crnković, *Paška pučka poetika kao povijesni govor*, (Zagreb – Novalja: Denona, 2003.), *Paška pučka poetika II, Lun, Jakišnica, Novalja*, (Novalja: Matica hrvatska – Ogranak Novalja, 2011.), *Paška pučka poetika III, Novalja i Stara Novalja*, (Novalja: Matica hrvatska – ogranak Novalja, 2011.), *Paška pučka poetika IV, Grad Pag, Dinjiška i Kolan*, (Novalja: Matica hrvatska – Ogranak Novalja, 2013.)

hvatila pučke pjesme, pučke povijesne spjevove, zagonetke, predaje te prozne kroničarske zapise o otoku Pagu i povijesti otoka Paga od “početka svijeta.”²¹

Iveša nije imao dostatno obrazovanje koje bi stajalo iza njegovih povijesnih spjevova, završio je šest razreda osnovne škole, no to je bilo dovoljno da svoja pjesnička htijenja ostvari kroz pučko pjesništvo. Njegova kćer, Marica Devčić, svjedoči o tome kako su u kući imali samo tri knjige: neki popularan roman, sanjaricu i Kačićevu *Korabljicu*.

Pučke pjesme Ivana Šuljića Iveše obuhvaćaju širok raspon tema i motiva, od pjevanja o lokanim sukobima i predajama do osobnih ispovijesti, ljubavnih zavrzlama i lokalnih dogodovština. Pri odabiru tema pučki pjesnik, pa tako i Iveša, ima u vidu publiku kojoj se obraća i prilagođava nastojeći zadovoljiti njezina očekivanja. U ovome je radu naglasak stavljen na one pučke pjesme iz kojih se može vidjeti pjesnikov pogled na svakodnevni život i običaje novaljskoga stanovništva s početka i iz sredine 20. stoljeća, s nastojanjem da se izdvoje oni običaji i opisi svakodnevice koji se poklapaju sa svjedočenjima kazivača i Širolinim zapisima. Iveša je građu za svoje pjesme najviše crpio iz novaljske svakodnevice, o čemu i sam svjedoči, prilagodivši time sadržajni sloj svojih pjesama čitateljima, a to su, prije svega, njegovi sumještani.

Na početku svojih pjesama Iveša redovito navodi izvore za događaje koje će opjevati i, poput svakog pučkog pjesnika, nastoji biti točan i autentičan te svojoj publici prenijeti istinit događaj koji je poentiran. Funkcija njegovih pjesama jest prenijeti određeni događaj koji će zajednicu zabaviti, ali i poučiti. Pouka i poanta na kraju svake Ivešine pjesme konačan je cilj njegova pjesništva, a tom poukom pučka pjesma podržava sustav vrijednosti na kojemu počiva zajednica te time učvršćuje taj dio njezinog identiteta, koji se onda može iščitati iz njegovih stihova.

Ciljeve i funkciju svojih pjesama Iveša iznosi kroz svoje *Predgovore*, ali i pjesme kojima se obraća čitatelju. Iz njih je vidljivo kako je estetska funkcija njegovih pjesama podređena didaktičkoj te kako je cilj njegova pjesništva poučiti svoju publiku preko zabavnoga sadržaja. Ono što Iveša želi prenijeti sadašnjim i budućim naraštajima koji će čitati njegove pjesme jest pouka o važnosti i vrijednosti tradicije kao ključnog elementa u očuvanju tradicionalnoga identiteta zajednice koji pučka pjesma podupire. U zbirci pjesama pod naslovom *Uspomene pjesme* Iveša naglašava važnost čuvanja sjećanja na tradicijske oblike života u Novalji:

*Ove su uspomene vezane za Novalju i ostati će živa riječ. Na tebi je da ovu zbirku čuvaš i sačuvaš za pokoljenja.*²²

Težnja pučke pjesme za očuvanjem sjećanja može se promatrati u teorijskom kontekstu kulture sjećanja i pamćenja. Zanimanje za pamćenje i sjećanje kao izdvojene kulturne i društvene fenomene javlja se krajem 19. i početkom 20. stoljeća, a ozbiljniji znanstveni

²¹ U prvoj svojoj zbirci Iveša nastoji prikazati povijest otoka Paga, a počinje s drevnom prošlošću, s biblijskim vremenima i Isusovim utemeljenjem kršćanstva. Ivan Šuljić Iveša, “Početak, danji razvitak kršćanstva i iskrivljena nauka njezinog utemeljenja”, *Spomenar*: Novalja Autograf, godina izdanja nepoznata, str. 1. Ivešino donošenje kronika od početka svijeta jedna je od osobina pučke književnosti, pri čemu se uvijek donose samo neobični ili važni događaji. Zečević, “Pučki književni fenomen”, str. 442.

²² Ivan Šuljić Iveša, “Predgovor”, *Uspomene pjesme*, Novalja – Rijeka, Autograf, 1968.

diskurs oko pojmova pamćenja i sjećanja javlja se 80-ih godina 20. stoljeća i u razdoblju postmoderne, odnosno 21. stoljeća.²³ Jan Assmann u radu *Kultura sjećanja* opisuje socijalnu konstrukciju prošlosti francuskoga sociologa Mauricea Halbwachsa,²⁴ koji razlikuje individualno i kolektivno pamćenje. Halbwachs ističe kako se individualno pamćenje neke osobe izgrađuje kroz njezino sudjelovanje u komunikacijskim procesima pa prema tome ono i ne postoji kao individualno, individualni su samo osjećaji koji su vezani uz tijelo, ali ne i sjećanja.²⁵ Prema Halbwachsu pamćenje je socijalno uvjetovano pa tako “ne postoji pamćenje izvan onog društvenog relacijskog okvira kojim se u društvu koriste živi da bi fiksirali i ponovno pronašli svoja sjećanja.”²⁶

Njegovu tezu o kolektivnome pamćenju možemo primijeniti na pučko pjesništvo, pa tako i na pučko pjesništvo Iveše. Pučki pjesnici predstavljeni su kao glas naroda, oni svojim djelima odgovaraju na težnje naroda za pjevanjem o nekom bitnom događaju koji je zajednički i koji zajednica želi upamtiti. Time se razvija kultura sjećanja koja postavlja pitanje: “Što ne smijemo zaboraviti?”²⁷ Pierre Nora tvrdi kako svaka skupina postavlja takvo pitanje, a kada ono postaje središnje i određuje identitet skupine, tada govorimo o “zajednicama pamćenja.”²⁸ Zajednice pamćenja su tako i one zajednice koje svoja sjećanja čuvaju kroz pučku književnost. Pučki pjesnik osluškuje događaje koje zajednica želi upamtiti i oblikuje ih u pučko književno djelo. Pitanje: “Što ne smijemo zaboraviti?” u pučkoj kulturi jest središnje pitanje, pučka književnost neprestano insistira na bilježenju “istinitih” događaja i na njihovu čuvanju za “vječnu” uspomenu, a komunikativna moć i široka rasprostranjenost pučke književnosti upućuje na njezino središnje mjesto u zajednici, što onda znači kako i ona određuje identitet skupine. Pučka književnost tako biva određena zajednicom u kojoj nastaje, ali i zajednica njome, one se prožimaju, kao što se i ostale zajednice prožimaju sa svojim kulturnim dostignućima i ne možemo ih promatrati odvojeno; one samo uzajamnim djelovanjem neprestano tvore svoje identitete. Prema tome, i dio identiteta nekadašnje novaljske svakodnevice leži u pučkim stihovima Ivana Šuljića Iveše.

Zbirka pučkih pjesama kojima Iveša nastoji upoznati čitatelje s načinom života i običajima novaljske prošlosti je *Novaljski kuriozeti*. Riječ je o prošlosti Novalje s početka i sredine 20. stoljeća, kada Novalja još nije imala status grada, kada je bila nerazvijena, siro-

²³ Pojam kolektivnog pamćenja prvi donosi i ozbiljnije mu pristupa Maurice Halbwachs (“Društveni okvir pamćenja», 1925., “Kolektivno pamćenje”, 1950.) koji naglašava društvenu uvjetovanost pamćenja tvrdeći kako ono ne može biti individualno, te uvodi pojam “društvenih okvira” koji konstruiraju i stabiliziraju sjećanje. Na njega se vezuju Aleide i Jan Assmann, koji razlikuju oblike kolektivnog pamćenja: komunikacijsko (socijalno) pamćenje i kulturalno pamćenje. Sjećanje i pamćenje javljaju se kao ključni pojmovi brojnih znanstvenih diskursa na prijelazu iz 19. u 20. st. zajedno s pojmom identiteta s kojim se isprepleću. Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, “Zašto pamćenje i sjećanje?”, u: Maja Brkljačić i Sandra Prlenda (ur.) *Kultura pamćenja i historija*, Zagreb, Golden marketing, 2006., str. 9-18; Jan Assmann, “Kultura sjećanja”, u: Maja Brkljačić, Sandra Prlenda (ur.), *Kultura pamćenja i historija*, Zagreb Golden marketing, 2006., str. 47-78.

²⁴ Jan Assmann, “Kultura sjećanja”, u: Maja Brkljačić, Sandra Prlenda (ur.), *Kultura pamćenja i historija*, Zagreb, Golden marketing, 2006., str. 47-78.

²⁵ Ibid., str. 53.

²⁶ Ibid., str. 52.

²⁷ Ibid., str. 47.

²⁸ Ibid.

mašna i skromna. U tom razdoblju Novalja je bila bogata svojim običajima, plesom, nošnjom, pjesmom *na kanat* i pučkim pjesmama. Iveša je prepoznao bogatstvo i značenje tih običaja te ih odlučio prikazati stihovima kako bi ih fiksirao unutar kolektivnog pamćenja zajednice.²⁹

Zbirka započinje *Predgovorom* u kojem čitatelja upoznaje s njezinim sadržajem naglašavajući njegovu autentičnost:

*Ove pjesme sastavljene u prozi tumače prošlost običaja, načina životarenja, ambicioznosti i sve što je vezano za prošlost našu. Kroz njih te vodim po stazama kojim kročiše naši stari, a po kojima i ti gaziš danas s malo promijenjenim izgledom. Dotakao sam se samo onih zbivanja koja su mi poznata i za koje sam upoznat s istinom i preko drugih još i danas živućih.*³⁰

Iveša u svojim pjesmama navodi datume događaja o kojima priča, imena osoba koje su sudjelovale u tom događaju, točnu lokaciju, naglašava kako ništa nije izmišljeno, posebice ako je on sam bio svjedokom opjevanih događaja, a ako nije, navodi točan izvor koji ga je o tematiziranom događaju izvijestio. Sve je to prepoznatljiva osobina pučkoga pjesništva kojom pjesnik nastoji potkrijepiti autentičnost opjevanih događaja, u čemu mu pomaže precizno datiranje događaja.³¹

Na početku svoje zbirke, kroz pjesmu ironičnoga naziva *Novaljski specijaliteti*, Iveša nabraja najčešće namirnice novaljske kuhinje ostavljajući zanimljivu etnografsku građu o nekadašnjoj siromašnoj novaljskoj trpezi i nazivima jela:

*Ugor od potoka, / hrbol od ubroka, / puži i kuljani, / pečeni i kuhani. // Koprta i drob, / koromač i bob, / čoravi brudit, / vino vodnit, pa pit. // Kašu i tačići, / ogrci i račići, / manule i bugve, / pod čipnjom moruzgve. (...)// Na balicu, kumpir, / crvljivi sir, / na palježini zelje, / koprta od kelje.*³²

Riječ je o jednostavnoj hrani koja je žiteljima otoka bila dostižna, ribi, puževima, rakovima, ovčjem mesu (*koprta i drob, utrobica na gradele*), kaša, krumpir, ovčji sir, a pilo se je vino i voda. Da je glavna hrana na otoku Pagu ovčje meso, navodi i Božidar Širola, kao i ovčji sir, koji su seljaci prodavali mjesnim trgovcima.³³

Nakon svakodnevnih novaljskih jela Iveša donosi tri pjesme u kojima pjeva o svakodnevnim poslovima muškarca i žena u Novalji. U pjesmi *Ča Novaljac umi učint? Iveša* nabraja poslove koji su bili uobičajeni za muškarce u Novalji:

²⁹ Assmann naglašava kako je "poznato da poetsko oblikovanje ima mnemotehničku svrhu: prevodi znanje za osiguranje identiteta u oblik u kojem se može održati", a pučka pjesma svojom čvrstom strukturom i komunikativnom moći lako prenosi takvo "znanje" i time podržava određeni identitet skupine jer, kako Gills naglašava, ideja identiteta ovisi o ideji pamćenja i obrnuto, "središnji smisao svakog individualnog ili grupnog identiteta, osjećaj nepromjenjivosti kroz vrijeme i prostor, odražava se pamćenjem". Usp. Jan Assmann, "Kultura sjećanja", str. 68, John R. Gillis, "Pamćenje i identitet: povijest jednog odnosa", u: Maja Brkljačić i Sandra Prlenda (ur.), *Kultura pamćenja i historija*, Zagreb, Golden marketing, 2006., str. 171.

³⁰ Iveša, "Predgovor", u: *Novaljski kuriozeti*, Novalja – Rijeka, Autograf, 1968.

³¹ "Ako nije očevidac, pučki pjesnik naglašava povijesni izvor, usmenu predaju svoga kraja ili sudsku kroniku dnevnih novina kako bi potkrijepio autentičnost opjevanog događaja", u: Zečević, "Pučki književni fenomen", str. 373.

³² Iveša, "Novaljski specijaliteti", *Novaljski kuriozeti*, str. 3.

³³ Širola, *Novalja, narodni život i običaji*, str.33.

*Bačvu nabit, / vino pretočit, / prasca zaklat, / ovcu oderat. // Učint sir, / namestit kantir, / učint lub, / jedan drugom, znet zub. // Kosit s kosorom drače, / parat na sebi strače, / do vrata grapat, / panj ocipat. // Naoštrit kosiraču, / ženi virit, pod krljaču, / na ženi zaspat, / puno dice imat.*³⁴

Osim muških, Iveša nabraja i ženske poslove, koji su mnogo brojniji i konkretniji od onih muških. Iveša pri tom ne zaboravlja naglasiti žensku pokornost mužu u skladu s patrijarhalnim mentalitetom pučke pjesme:

*Skuhat zelje, / ostiljat tovari i kelje, / pobrat lozje i gonit, / napojit tovari i prascu nosit. // Kruh umisit, / čipnju zabilit, / kuću pomest, / vunu gradašat i poprest. // Skuhat i plest, / kuću pomest, / tirat od lazanj muhe, / ubijat na prostirki buhe. // Nasadit kokoš, / i puno toga još, / uplest ubojici, i natikače, / krpat brageše, i krljače. // Pokorna mužu bit, / za njim ubed nosit, / musti, i učint sir, / brinut se za kućni mir!*³⁵

Stav pučke pjesme prema ženi očituje se i u pjesmi ironičnoga naslova *Velike ambicije*, u kojoj Iveša kritizira nove pristupe pri odabiru bračnoga partnera kudeći novaljske nevjeste što žele napustiti selo, odnosno Novalju:

*Ako ima puno novca, / i kuću u gradu, / naći će se za udovca, / u Novalji mladu.*³⁶

Pučka pjesma opisuje kako su djevojke okrenule leđa siromašnoj novaljskoj sredini i težačkome životu pa sada žele biti kao gradske djevojke, nositi lijepe haljine i udati se za gospodina:

*Mi hoćemo nosit vešte, / sve dokle smo žive, / zamrzile smo težaka, / i njegove njive.*³⁷

Žena je unutar te pjesme, kao i unutar većine pučkih pjesama, predstavljena iz muške, patrijarhalne perspektive unutar koje zauzima tradicionalni, pasivni model majke i kućanice, a često joj se pristupa i s mizoginih stajališta kao izvoru svakoga zla i nesreće, ili bar kao manje vrijednoj od muškaraca. Žena kao takva ne može sama izabrati svojega bračnog partnera pa i Iveša ženi pristupa u skladu s takvim pučkim svjetonazorom, podrugljivo komentirajući njezine izbore. Iveša tako postupa u skladu sa svjetonazorom pučke pjesme koji je konzervativan i patrijarhalan, učvršćujući time i takav vrijednosti sustav unutar zajednice koja ga kao takvog i uvjetuje. Uloga i funkcija takvih pjesama mogla je biti ostvarena samo u patrijarhalnoj zajednici koja je imala potrebu ženi odrediti njezino mjesto u društvu, pa iz ovoga proizlazi kako je identitet novaljske zajednice sredine 20. st. bio izrazito konzervativan i patrijarhalan te se kao takav može iščitati i kroz pučke stihove koji ga podržavaju.

Ženska je osoba u pučkim pjesmama idealizirana jedino kao majka, kršćanska svetica i Djeвица Marija. Pučki stihovi u Novalji tako veličaju sv. Katarinu, o kojoj je ispjevan čitav spjev *Versi svete Kate*, koji se sve do danas pjeva u crkvi sv. Katarine na njezin blagdan.

Muškarac unutar Ivešinih pučkih pjesama je prije svega težak, on radi u polju, okopava vinograde, bere grožđe, uređuje bačve, masti grožđe (stvaranje mošta), čuva ovce, proizvodi sir, eventualno uređuje oko kuće te kosirom reže panjeve i cijepa drva. Polje obra-

³⁴ Iveša, "Ča Novaljac umi učint?", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 4.

³⁵ Iveša, "A ča ženske znaju učint i ča im je dužnost?", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 5.

³⁶ Iveša, "Velike ambicije", *Novaljski kuriozeti*, str. 35-39.

³⁷ Ibid.

đuje na veoma težak način, grampom, kojim okopava veoma suhu i tvrdu, gotovo kamenitu zemlju na otoku, a uporabu kosira i grampa navodi i Širola.³⁸ On opisuje i proizvodnju vina na otoku,³⁹ a u poglavlju *Život po zanimanju* iznosi neke novaljske djelatnosti. Kao i Iveša, i Širola naglašava život novaljskoga težaka koji obrađuje zemlju i posjeduje ovce dok su samo imućniji Novaljci mogli imati i krave jer su im za njih bile potrebne livade.

O težačkome i pastirskom radu u Novalji svjedoči i novaljski kazivač Frane Škunca Frančić⁴⁰ čije se svjedočenje u velikoj mjeri poklapa i s Ivešinim pjesničkim pogledom na svakodnevni život Novalje, kao i sa Širolinim etnografskim zapisima.

Frane Škunca Frančić:

Prije nego je počal taj turizam ljudi su ti živili od motike i od ovac, sir. Onda se nisu kobile ovce kako sada pa već činu sir, nego tek počat sir u trećem misecu. Onda činit sir, onda kupit indig za poč polje indikat. Onda su prodavali taj sir, bila ti je ovdeka otkupna stanica pa su otkupljevali. A vino. Ljudi su brodima i vaborom hodili u Riku i onda u Riki hodit po kućamin. Mi smo to zvali torbarenje. Nosit po kućamin, "ćete kupit?", zvonit. Ljudi su se mučili na sve moguće načine. To je bil teški život. Većinon su ženske hodile jer su muški morali grampati, hodit oko blaga i to sve, onda ženske poč vino prodavat. Onda su poslji počali s brodićima hodit. Onda stat u Rječini i prodavat.

Frančić svjedoči i o prodaji sira i postojanju otkupne stanice u Novalji te o nazivu za prodaju vina, *torbarenje*, koji vjerojatno proizlazi iz toga što su muškarci i žene nosili na leđima i po rukama teret koji bi nastojali prodati. Zanimljiv je i podatak da su vino u Rijeku odlazile prodavati žene, budući da muškarci nisu mogli ostaviti svakodnevnne poslove.

Odlazak Novaljaca u Rijeku u deseteračkim stihovima opisuje Iveša u svojoj pjesmi *Glad u Novalji*, u kojoj je prikazan pohod skupine Novaljaca u Rijeku za vrijeme ratne opsade kako bi riješili problem gladi:

Viće činu u Novalji gradu, / kako će se odupruti gladu? / Toj nevolji ka se svud zavlači, / ter se ne zna za kruh ni kolači. // Na hiljadu deveset stotine, / četrdeset četvrte godine, / pred kraj zime miseca febrara, / kad no bura čimburi obara. (...) // U Riki su, kako mi se čini, / puni svega, veli magazini, / tamo švabo, vedri i oblači, / minjat ćemo vino za kolači.⁴¹

Berbu i prodaju grožđa opisuje i kazivačica Tonica, koja je i sama u njoj sudjelovala:

Trgatva ti dojde u pol devetoga miseca. Onda se spremamo za trgatvu. Mi smo imali kuneštre, onda jedni kosirići, s otin smo kosili grozje, i napunit kuneštru grozja i onda dignut na glavu. A na glavi je bil ovako jedan od robe komad spleten i zamotan. I onda tu kuneštru vrc na glavu i nosit je do koša. Bil je i jedan veliki maštel, a priko toga je bil koš ki je imal nožice, a nutra je bila vela rupa u ku smo hitali grozje. I onda, kad bi se napunit taj koš, muški bi onda morali gazit, jer ni bilo mašine, nego čizme, i dignut se u ti koš i onda gazit po tomu dok se sve spešta, a kako oni gazu tako toči vino. A vino ti se je prodavalo i grozje jedno vrime ovde na rivi. Bil bi došal jedan veliki brod i onda su otkupljevali. Onda su mirili gradacije, ki ima više onda ga više plaćaju. Onda posle se je hodilo u Riku.

³⁸ Širola, *Novalja, narodni život i običaji*, str. 55-56.

³⁹ *Ibid.*, str. 45-49.

⁴⁰ Frane Škunca Frančić, rod. 1928. u Novalji, snimljen 5. veljače 2014., Novalja.

⁴¹ Ivan Šuljić Iveša, "Glad u Novalji", u: *Glad, zbirka smijeha*, Novalja, Rijeka, Autograf, 1968., str. 7.

Onda zeti u bačve vina i poč u Riku i hodit od kuće do kuće kučit: "Čete, ženske moje, kupit vina?" Onda jedni kupit, jedni ne kupit, onda i po deset kuć obać i niki ne kupit ni litre. I svud su hodili, i u Bakar, i u Slavoniju su hodili prodavat.

Dok su se muškarci bavili fizičkim radom, žene su svoje mjesto imale u kući i oko nje. Bavile su se kuhanjem, održavanjem kuće i kućanstva, hranile životinje i pomagale prilikom berbe grožđa. Važan ženski posao bio je i izrađivanje vunene pređe, pletenje, šivanje, krpanje odjeće. Izradu vunene pređe opisuje i Širola. Vuna se je *strigla* (rezala), jedanput godišnje te se je zatim češljala velikim metalnim češljevim koji su se zvali *grdaši* pa se onda i proces rasčešljavanja vune nazivao *grdašanje*.⁴²

Zajednički poslovi žene i muškarca koje Iveša opisuje u pjesmi *A ča svi skupa činu?* odnose se na zajedničke večere, svakodnevne molitve i odlaske na misu:

*Večer, prvo nego gredu jist, / moraju boga molit, / i na svaku misu poč, / ki na misu neće, / ni na obed nesmi doć!*⁴³

Kada završe ručak i večera, svatko se rasprši na svoju stranu, neki na posao, a neki na ples, *tance*, odnosno *bale*:

*Kad s obedom svršu, / svi se raspršu, / niki na bale, / niki na štale.*⁴⁴

Sredinom 20. stoljeća u Novalji su bili organizirani plesovi, najčešće od skupine mladića, ili u domu gdje su se plesne zabave, odnosno *tanci* ili *bali*, organizirali subotom i nedjeljom. Ulaz na ples se je plaćao do određenoga sata, nakon čega bi bio slobodan. Plesovi su se organizirali i po privatnim kućama, o čemu svjedoči Tonica:

Suboton i na nedilji to je bil pun dom i to je namin bilo zadovoljstvo. Onda je bil ples kadi je ona Višnjina kuća, i namo su tancali, onda su i u Čala kući tancali, svud je bilo balov. Onda kad bi na naški i po paški plesali, onda bi na miščić svirili, to je bilo veselje.

O plesovima u Novalji svjedoče i Frane Škunca Frančić te Marija Peranić:

Frane Škunca Frančić:

Tancalo se je na Smokovcu, u Vida Marakuna, u Mača na Plasi, onda u Čala Daba, onda se je znalo tancati i u Zaharije Borovičevoga, to ti je kad greš u Općinu. Onda kad završi taj karneval onda bi svako društvo za sebe načinlo fešte. Onda se ni tancalo kako danas celo godišće, samo u mesopustu. Jedna klapa od desetak nas znala je zakupit neku kuću i onda tamoka tancat. I onda posle, kad svršu ti tanci, onda oni učinu vičeru.

Marija Peranić:⁴⁵

Tanci su bili di je crikva pa tamo je bio dom, mi smo to zvali dom, tamo se je plesalo. Tamo je poslije dva sata, recimo nedjeljom, bio ples, a kad je bila Zdrava Marija, onda se je išlo na vičeru i nakon jednoga sata se je ponovno vraćalo. Onda smo plesali do pola noći, onda smo išli doma. Ali je problem u tome bil jer nismo mi bili sami mladi nego su matere bile s namin. Ženske i matere su sedile na bancima. Okolo su bili banci, a muški su stali na noge i onda su muški hodili poklonit se curi s kojom su htjeli plesat. I tako se je plesalo. Jedni tanci su bili u Vida Marakanova kod Male Crikvice, isto je bila jedna pro-

⁴² Širola, *Novalja, narodni život i običaji*, str. 57.

⁴³ Iveša, "A ča svi skupa činu?", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 6.

⁴⁴ Ibid.

⁴⁵ Marija Peranić, rođ. 1935. u Staroj Novalji, snimljena 14. siječnja 2014., Stara Novalja.

*storija, ali to je bilo malo posle, najprvo je bil dom. Subotom navečer se je tancalo i nedjeljom. To su bili valcer, sving, tango i svi smo znali plesat. Svi smo plesali, svi smo se družili u grupama i tako naučili plesat. A posle, kad smo postali moderni, onda je, kad je pokojni Boris Palčić imao kafić, tamo su na Loži bili stoli svud okolo i tamo smo onda svaku večer plesali i družili se.*⁴⁶

Iskazi kazivača o plesnim običajima su najbogatiji te veoma slični. Plesalo se je subotom i nedjeljom, a prema kazivačici Mariji Peranić kasnijih se je godina na ples moglo doći svaki dan. Na ples su djevojke dolazile u pratnji, majke, sestre, rođaka, brata, te bi sjedile na klupama raspoređenima po prostoriji dok su muškarci dolazili i molili ih za ples. Plesalo se je do osam sati navečer (*do Zdravo Marije*), nakon čega se je išlo kući na večeru, a zatim se ponovno vraćalo na ples. Oni koji nisu živjeli u Novalji, nego na *stanima*, pješice ili na magarcu prelazili su i do sedam, osam kilometara kako bi došli na ples.

Osim što su vrijeme za odmor i zabavu provodili na *tancima*, Novaljci su često i kartali, pjevali i pili (*Niki na kante, / niki na karte. (...) / Muški kantaju i loču, / u vino brci moču.*),⁴⁷ a imali su i svoje šahovsko društvo i čitaonicu, o čemu svjedoči Frančić:

Kad je bila ka utakmica, onda ti je bila čitaonica u Novalji. Čitaonica ti je bila u Mateše, onda u Bušićevih. Onda smo mi bili osnovali šahovsko društvo, onda smo mi bili kupili pet, šest šahova, onda su dečki bili hodili učit se šah. Onda smo se mi bili takmičili protiv Paga, Raba, Lošnja, Senja, uvik smo bili najbolji. Svaki blagdan, onda se je poštovalo blagdani, onda su ti bile dvi gostione, u Milice i u Žakna. Pa su ti tamo kartali.

Opisujući nekadašnje novaljske običaje, Iveša se posebice zadržava na ženidbenim običajima te na odgoju kćeri kako bi što lakše pronašle pravog ženika. U pjesmi *A kako su matere ćere odgajale* Iveša donosi opis poslova mladih neudanih djevojaka u Novalji te navodi kodeks ponašanja koji su morale poštivati:

*Ženske su na isti način rođene, / ali su od motike oslobođene, / njihov je posal oko kuće, / oko dičine i oko obuće! // Poštivat oca, mater i braće, / i svakoga ki nosi gaće, / glavno je da je muški bil, / pa da bi ih svaki pofalil. // Moraju bit sramežljive, / očešljane, i nekrmežljive, / spovid i pričest, pohajati, / slušati, i ne ogovarat. // Učile su se tovara stijlji, / i kako će sutra muža štirati, / i sve ča ih čeka va životu, / i da ne padu, va sramotu.*⁴⁸

Djevojke su se morale pokoravati ocu i majci te biti pristojne pred muškarcima, morale su znati obavljati sve kućanske poslove, moliti i ići u crkvu. Trebale su biti uredne, počesljane, sramežljive i pristojne, ne ogovarati i, što je najvažnije, biti čedne. Sve su to bili uvjeti za pronalazak što boljega budućeg supruga. Ženidba je bila veoma važan događaj u zajednici, koji se je planirao još od ranoga djetinjstva, a osim dobrog "glasa i stasa" mladenke, u odabiru je najčešće prevagnula *dota*, odnosno prihod koji će mladenka sa sobom donijeti u kuću mladoženje. Budući da su Novaljci većinom bili siromašni, u *dotu* se je donosila šivana posteljina, ručnici, haljine i pokrivači. Brakovi su najčešće bili dogovoreni, ne samo zbog statusnih ili financijskih razloga već i zbog izoliranosti stanovanja velikih

⁴⁶ Kazivačica Marija Peranić rođena je i živi u Staroj Novalji. Njezin je svakodnevni govor čakavski, no tijekom ovoga je snimanja nastojala govoriti standardnim jezikom.

⁴⁷ Iveša, "A ča svi skupa činu?", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 6.

⁴⁸ Iveša, "A kako su matere ćere odgajale", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 90.

obitelji u kojima su se mladi rijetko susretali, a nakon što bi se mladi odlučili zaručiti, na red bi došla tradicionalna ceremonija od zaruka do vjenčanja.⁴⁹

Ženidbene običaje novaljskog stanovništva opisuje i Iveša, stavljajući naglasak na *dotu* i autoritet roditelja prilikom odabira ženika, a sve to upućuje, kako na konzervativnost, tako i na siromaštvo tadašnje Novalje:

*Ni se pazilo je divojka lipa, / glavno je da se dotu napipa; / a ljubav? he, to je skuža, / glavno da žena ima muža. // Divojka je slušala oca svoga, / va njemu je vidila Boga, / morala se je udati po volji, / samo da ocu udovolji.*⁵⁰

Ivešino pučko pjesništvo važno je i s dijalektološkog stanovišta budući da je Iveša u svojim pjesmama zabilježio brojne zastarjele, danas izumrle, riječi. Iveša je zabilježio stare nazive novaljskih običaja, predmeta, zabilježio je stare nadimke, pogrdne nazive, brojne talijanizme, germanizme, nazive biljaka, životinja i hrane.

Bogata arhaičnim nazivima je i pjesma *Moderno pokućstvo* u kojoj Iveša nabraja pokućstvo nekadašnje novaljske kuće:

*Škrinja, komo i škrinjica, / polica, kavalet i slamnica, / kvadar, križ, šofa i kočeta, / kabal, vrčina i zipka od diteta. // Metla od brneštre i škamlić, / prava žlica i kacolić, / zingani pijati i terina, / napa namisto valtrina. // Vrč od porculana / na komu piše, / "Bevi Piere, bevi Marko, / danas malo, sutra više! // (...) / Lub, žrna i muninel, / grdaše i par padel, / kopanjica, pot i potić, / bocun stakleni i žmuljić. // Prostirka ka je / va Zadru otkana, / metla moderna, ka je / s crljenim špagom protkana. // Debeli biljac veli, / i lancun beli, / klupa i tavula.*⁵¹

Iako je Iveša pjesmu ironično naslovio *Moderno pokućstvo*, riječ je o predmetima koji se danas više ne koriste, kao što su *grdaši*⁵² ili žrn na kojemu se je usitnjavalo žito. Sve su to predmeti koji svjedoče o jednome drugačijem načinu života, koji danas postoji samo u sjećanju koje Iveša želi sačuvati unutar svoje pučke pjesme.

O tradicijskom posuđu i pokućstvu u novaljskoj kući svjedoči i Božidar Širola, koji donosi detaljan opis novaljske kuće navodeći u njemu pokućstvo koje navodi i Iveša: *polica za pijati, žmulji i zdelice, komin* ili oganj u kuhinji, u *tinelu* (blagovaonica) je *tavulin* ili *tavula*, (stol), *katride* (stolice) i ormarić, a pribori kod jela su žlica, *pirun* (vilica), *pošada* (nož).⁵³

Spavaća soba se zove *kamara*, u njoj je smješten krevet, *postilja*, a ako se u nju stavlja slama, onda se zove *slamnica*. Na krevet se stavlja bijela plahta, *lancun beli* (Iveša), i prekriva se prostirkom (prekrivačem koji se tka, Iveša navodi kako se tka u Zadru: *Prostirka ka je va Zadru otkana*), a zimi se prekrivaju *debelim biljcem velim* (Iveša), koji se dobiva od domaće bijele vune (Širola). Biljce izrađuju sami, a vunu stavljaju i u jastuke, *kušine*, koje oblače u bijelu platnenu jastučnicu, *intimelu*.⁵⁴ U kutu spavaće sobe nalazi se naslaga-

⁴⁹ Obrednu ceremoniju novaljskoga vjenčanja detaljno donosi Širola u svojem djelu *Novalja, narodni život i običaji*, str. 65-76.

⁵⁰ Iveša, "Ženidba i udaja", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 80.

⁵¹ Iveša, *Novaljski kuriozeti*, str. 93.

⁵² Veliki metalni češljevi kojima se je raščešljavala ovčja vuna. "Ostrižena se vuna 'češlja'; to znači: najprije se rukama razriješi, a onda 'grdaša'". U: Širola, *Novalja, narodni život i običaji*, str. 57.

⁵³ Širola, *Novalja, narodni život i običaji*, str. 25-27.

⁵⁴ Ibid.

na odjeća na podu što se zove štivica, koja se prekriva plahtom, dok neki imaju i niski ormarić s dugačkim ladicama (škatulama) koji zovu *komo*. Oni bogatiji imali su i male noćne ormariće koje su zvali škabelići.⁵⁵

Zbirku svojih pučkih pjesama o narodnim običajima i svakodnevici novaljskoga života Iveša završava pjesmom prigodnoga naslova *Kraj* u kojoj se ponovno obraća svojem anonimnom prijatelju s početka pjesme te se oprašta od njega s nadom da će običaji o kojima je pisao ostati u pamćenju naroda kroz pučku pjesmu:

*Htil si znati, prijatelju, / kako naši, proživise, / prid sto godišć, a i više, / ispunih ti evo želju! // Onda bilo – sad je samo, / teški sanak, poput nada; / al je dobro, da i znamo, / jer u prošlost našu spada!*⁵⁶

IV. ZAKLJUČAK

Uspoređujući razne izvore o novaljskoj svakodnevici, može se uočiti u kojoj se mjeri oni poklapaju i kakvu nam sliku novaljskoga svakodnevnog života donose te uočiti u kojoj mjeri pučka pjesma izražava identitet zajednice unutar koje nastaje.

Događaji koji su se najviše urezali u pamćenje kazivača, su kolektivni događaji poput plesova, svadbi, rada u polju, berbe i prodaje grožđa. Te kolektivne događaje opisuje i Ivešina pučka pjesma, fiksirajući ih svojim stihovima unutar kolektivnog pamćenja zajednice koja je konzumira. Pučka pjesma je selektivna prema događajima o kojima će pjevati, a toj selekciji prethodi i selekcija zajednice koja uvjetuje koje će pučke pjesme opstati. Birajući određene događaje koje tematizira i pouke koje iz njih proizlaze, pučka pjesma podržava i odražava određeni sustav vrijednosti koji nameće zajednica, a time odražava i dio identiteta te zajednice.

Iveša je svojim pjesmama nastojao fiksirati svakodnevne običaje i način života Novalje, kako bi sjećanje na njih prenio sljedećim generacijama. Opisani običaji u Ivešinih stihovima, kroz usporedbu sa svjedočenjima kazivača i stručnom literaturom, u nekoj mjeri, mogu opravdati svoju vjerodostojnost pa, unatoč poetskoj funkciji pučke pjesme, ona svojom težnjom za očuvanjem sjećanja ostvaruje i svoju funkciju u tvorbi kolektivnog identiteta zajednice kroz svoje napore za očuvanjem kolektivnog sjećanja te zajednice. Iz tog razloga pučko pjesništvo može biti značajan svjedok vremena i prostora u kojemu je nastalo.

POPIS KAZIVAČA

Frane Škunca Frančić (1928.), Novalja
Marija Peranić (1935.), Stara Novalja
Tonica Dabo (1935.), Novalja

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ Iveša, "Kraj", u: *Novaljski kuriozeti*, str. 95.

LITERATURA

- Assmann, Jan. "Kultura sjećanja". U: *Kultura pamćenja i historija*, priredile: Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Golden marketing, Zagreb, 2006.
- Burke, Peter. *Junaci, nitkovi i lude*. Školska knjiga, Zagreb, 1991.
- Bošković-Stulli, Maja. *Usmena književnost kao umjetnost riječi*. Mladost, Zagreb, 1975.
- Bošković-Stulli, Maja. "Usmena književnost u sklopu povijesti hrvatske književnosti". *Umjetnost riječi*, br. 3, god. XI, 1967.
- Crnković, Nikola. *Paška pučka poetika*. Denona, Zagreb – Novalja, 2003.
- Čapek, Karel. *Marsija ili na marginama literature*. Kultura, Beograd, 1967.
- Jauss, Hans Robert. "Književna istorija kao izazov nauci o književnosti". U: *Teorija recepcije u nauci o književnosti*, ur. Zoran Konstantinović, Nolit, Beograd, 1978.
- Širola, Božidar. *Novalja, narodni život i običaji*. Matica hrvatska, Ogranak Novalja, Novalja, 1996.
- Gillis, John R. "Pamćenje i identitet: povijest jednog odnosa". U: *Kultura pamćenja i historija*, priredile: Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, Golden marketing, Zagreb, 2006, str. 171 – 195.
- Katičić, Radoslav. "Jezik kao struktura". *Jezikoslovni ogledi*. Školska knjiga, Zagreb, 1971.
- Maja Brkljačić i Sandra Prlenda, "Zašto pamćenje i sjećanje?", u Maja Brkljačić i Sandra Prlenda (ur.) *Kultura pamćenja i historija*, Golden marketing, Zagreb, 2006, str. 9-18; Assmann, *Kultura sjećanja*, str. 47-78.
- Pavličić, Pavao. "Pučka, trivijalna i masovna književnost". U: *Trivijalna književnost*, ur. Branko Maširević, Beograd, 1987, str. 73-83.
- Šuljić, Ivan Iveša. *Glad, zbirka smijeha*. Novalja – Rijeka, Autograf, 1986.
- Šuljić, Ivan Iveša. *Novaljski kuriozeti*. Novalja – Rijeka, Autograf, 1986.
- Šuljić, Ivan Iveša. *Spomenar*. Novalja, Autograf, nepoznata godina izdanja.
- Šuljić, Ivan Iveša. *Uspomene, pjesme vezane za Novalju*. Novalja – Rijeka, Autograf, 1986.
- Tomašić, Josipa. "Pučki elementi u novelama Miroslava Krležu". U: *Komparativna povijest hrvatske književnosti*, ur: Cvijeta Pavlović, Vinka Glunčić-Bužančić, Andrea Meyer-Fraatz. Književni krug Split, Split – Zagreb, 2013, str. 373-386.
- Zečević, Divna. *Književnost na svakom koraku, studije i članci*. Izdavački centar Revija, Radničko sveučilište Božidar Maslarić Osijek, RO "Zagreb", Samobor, 1986.
- Zečević, Divna. "Pučki književni fenomen". U: *Povijest hrvatske književnosti*, 1, ur. Slavko Goldstein, Milan Mirić, Mladost, Zagreb, 1978.

FOLK POETRY OF ISLAND PAG: IVEŠA AND NOVALJA

S u m m a r y

Folk poetry is a literary phenomenon which is characterized by well-established structure, themes and motives. It's aim is to convey a specific lesson to community to which is addressed. Folk poetry, as well as the rest of folk literature, achieved its function in a community that has a selective role. The poetic function of folk songs is subordinated by didactic and entertainment function. Based on the folk songs of Ivan Šuljić Iveša I will try to reconstruct part of Novalja life with a comparison with records of Božidar Širola and the testimony of informants.

Key Words: *Novalja, customs, folk poem, Ivan Šuljić Iveša, community identity, culture of memory*

DALLA PRODUZIONE POETICA POPOLARE DELL'ISOLA DI PAGO: IVEŠA E NOVAGLIA

R i a s s u n t o

La produzione poetica popolare presenta un fenomeno letterario marginale, caratterizzato da struttura, temi e motivi predefiniti, e il cui obiettivo è quello di trasmettere una morale alla popolazione alla quale si rivolge. La produzione poetica popolare, come del resto tutta la produzione letteraria popolare, compie la sua funzione all'interno della comunità, la quale ha un ruolo selettivo e attribuisce alla funzione poetica un ruolo subordinato rispetto alla funzione didattica e ludica. Partendo dai testi della poesia popolare redatti da Ivan Šuljić Iveša, verrà ricostruita una parte della vita quotidiana di Novaglia, in confronto anche con le annotazioni di Širola e con le testimonianze degli intervistati.

Parole chiave: *Novaglia, usanze, poesia popolare, Ivan Šuljić Iveša, identità della comunità, cultura della memoria*

Podaci o autoru:

Emina Dabo, magistra kroatistike i komparativne književnosti; doktorandica na Poslijediplomskom doktorskom studiju hrvatske kulture na Filozofskom fakultetu u Zagrebu.

E-mail: eminadabo@yahoo.com